ДОРНОД АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН ДЭРГЭДЭХ
СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС

Статистик хөгжилд хөтлөгч хүч

Өрх, хүн амын үндсэн үзүүлэлтийн 2017 оны танилцуулга

Агуулга

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ **3**

Товчилсон үгийн тайлбар 3

Î éëãî ëò, òî äî ðõî éëî ëò 4

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ **5**

Хүн амын өсөлт бүтэц 5-12

Õ¿í àì û í í àñí û á¿òýö 13-15

Өрх, ам бүлийн байдал 16-18

Хүн амын бусад үзүүлэлтүүд 19

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ **20**

Эрүүл мэндийн үзүүлэлтүүд 20-21

ДҮГНЭЛТ **22-23**

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ТАЙЛБАР

БД	БАЯНДУН
БТ	БАЯНТҮМЭН
БУ	БАЯН-УУЛ
БЛ	БУЛГАН
ГЗ	ГУРВАНЗАГАЛ
ДБ	ДАШБАЛБАР
МТ	МАТАД
СЭ	СЭРГЭЛЭН
ХЛ	ХАЛХГОЛ
ХБ	ХӨЛӨНБУЙР
ЦО	ЦАГААН-ОВОО
ЧБ	ЧОЙБАЛСАН
ЧХ	ЧУЛУУНХОРООТ

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. Î ÉËÃÎ ËÒ, ÓÎ ÄÎ ÐÕÎ ÉËÎ ËÒ

Өрх: Ганц бие болон нэг орон байранд хамт амьдардаг, нэгдмэл төсөвтэй, хүнс, амьдралын наад захын хэрэгцээгээ хамтран хангадаг хэсэг бүлэг хүмүүсийг өрх гэнэ. Өрхийн гишүүд нь хоорондоо ураг төрлийн холбоотой, хамаатан садан, зарим гишүүд нь огт хамааралгүй, эсвэл эдгээрийн аль алинаас бүрдсэн байж болно. Өрх гэдэг нь гэр бүл гэсэн ойлголтоос ялгаатай. Нэг өрхөд нэг болон хэд хэдэн гэр бүл амьдарч байж болно. Өрхийг бүтцээр нь:

- Ам бүлээрээ байгаа өрх
- Нийлмэл өрх
- Холимог өрх гэж ангилдаг.

Өрхийн тэргүүн: Өрхийн тэргүүлэгч өрхдөө байнга оршин суугч, 16-аас дээш насны бөгөөд өрхийн бусад гишүүд өрхийн тэргүүлэгчээр өргөмжилсөн хүн байна. Өрхийн тэргүүлэгчээ тодорхойлж чадахгүй бол тухайн өрхийн орлогын дийлэнх хэсгийг бүрдүүлж байгаа хүнийг өрхийн тэргүүнээр авч үзэж болно.

Өрх толгойлсон эх /эцэг/: “Өрх толгойлсон эх /эцэг/” гэж нөхөр, эхнэрийн аль нэг нь нас барсан, эсвэл сураггүй алга болсон нь шүүхээр тогтоогдсон, гэрлэлтээ цуцлуулсан, эцэг, эх байх эрхээ шүүхийн шийдвэрээр хязгаарлуулсан, хасуулсан бол тухайн шийдвэр хүчин төгөлдөр байх хугацаанд, гэрлэж байгаагүй боловч төрүүлсэн болон үрчлэн авсан хүүхэдтэй ганц бие эх /эцэг/-ийг хамааруулна.

Бүтэн болон хагас өнчин хүүхэд: “Бүтэн өнчин хүүхэд” гэж эцэг, эх нь тогтоогдоогүй, эсвэл эцэг, эх нь хоёул нас барсан, сураггүй алга болсон, эрх зүйн чадамжгүй, эцэг, эх байх эрхээ шүүхийн шийдвэрээр хязгаарлуулсан, хасуулсан бол тухайн шийдвэр хүчин төгөлдөр байх хугацаанд, түүнчлэн эцэг тодорхойгүйн улмаас эхтэйгээ амьдарч байгаад эх нь нас барсан, гэр бүл салсны улмаас асрамждаа авсан эх /эцэг/ нь нас барсан 18 хүртэлх насны хүүхдийг хамруулна.

Дундаж наслалт: Шинээр төрсөн хүүхдийн цаашид амьдрах хугацааг /жил/ хэлнэ.

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО:

Энэхүү судалгааí ä Äî ðí î ä аймгийн хүн ам, өрх, нас хүйсийн бүтэц, төрөлт, дундаж наслалт, хүн амын шилжилт хөдөлгөөн гэх зэрэг хүн ам зүйн үндсэн үзүүлэлтүүд, тэдгээрт гарсан өөрчлөлт болон хүн амын нийгмийн зарим үзүүлэлтүүдийг 2013-2017 оны хооронд таван жилийн динамикаар гаргахыг зориëî î .

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

2.1 Хүн амын өсөлт бүтэц

/ Хүн амын тоо, түүний өсөлт, тайлант оны эцэст байгаа суурин хүн амын тоо, түүний өсөлт/

Дорнод аймгийн 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар тус аймагт 24.0 мянган өрхөд 79.5 мянган хүн амьдарч байгаагийн 56.4 хувь нь аймгийн төвд, 17.2 хувь нь сумын төвд, 26.4 хувь нь хөдөө амьдарч байна.

Аймгийн 2017 оны жилийн эцсийн хүн амын тоог 2016 онтой харьцуулвал 1735 хүнээр буюу 2.4 хувиар өссөн.

Хүснэгт 2.1.1 Суурин хүн ам, өрхийн тоо, сумаар, 2013 он -2017 он

Сум	2013		2014		2015		2016		2017	
	Хүн ам	Өрхийн тоо	Хүн ам	Өрхийн тоо	Хүн ам	Өрхийн тоо	Хүн ам	Өрхийн тоо	Хүн ам	Өрхийн тоо
Хэрлэн	41812	12063	41932	12336	43506	12765	44277	12925	45352	13296
Баяндун	3138	843	2990	804	2983	818	3049	840	3079	863
Баянтүмэн	2099	695	2096	705	2181	746	2285	789	2388	848
Баян-уул	4475	1425	4469	1437	4552	1472	4580	1490	4654	1498
Булган	1686	533	1688	537	1691	552	1768	566	1864	610
Гурванзагал	1345	429	1362	437	1344	439	1402	453	1414	477
Дашбалбар	3265	907	3250	910	3238	905	3241	914	3231	919
Матад	2631	854	2596	845	2616	825	2590	860	2622	898
Сэргэлэн	2001	604	1947	605	1916	602	1964	600	1967	615
Халхгол	3119	892	3070	848	3018	837	3002	865	3047	890
Хөлөнбуйр	1737	530	1743	556	1726	552	1772	576	1826	606
Цагаан-овоо	3493	981	3495	983	3463	995	3500	1017	3553	1043
Чойбалсан	2664	813	2579	804	2531	796	2615	813	2725	848
Чулуунхороот	1636	536	1706	598	1711	612	1727	616	1785	647
Дүн	75101	22105	74923	22405	76476	22916	77772	23324	79507	24058

Зураг 2.1.1 Хүн ам насны бүлгээр, 2017 он

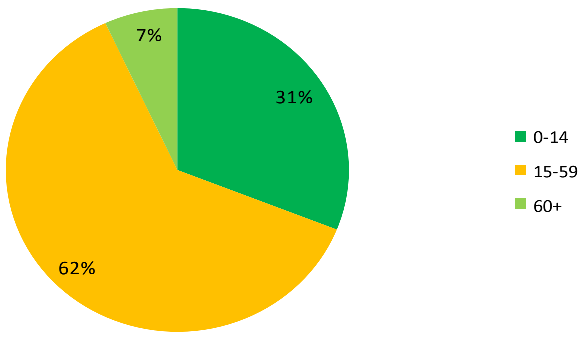

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн хүн амын 31 хувийг 0-14 насныхан, 62 хувь нь хөдөлмөрийн насныхан буюу 15-59 насныхан, 7 хувь нь 60 ба түүнээс дээш насны хүн ам эзэлж байна.

Зураг 2.1.2 Суурин хүн амын тоо, сумаар

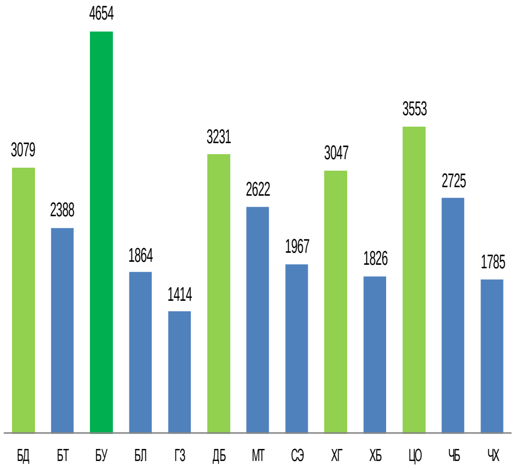

Зураг 2.1.3 Өрхийн тоо, сумаар

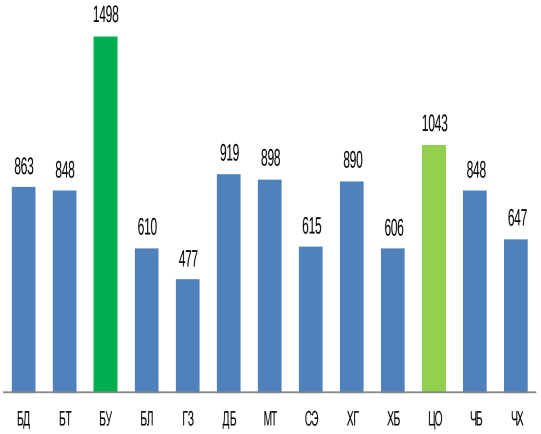

Сумдын хүн амын тоог харьцуулан графикаар дүрсэлж харвал Баян-Уул сум хамгийн их буюу 4000-аас дээш хүн амтай байгаа бол 3000-аас дээш хүн амтай нийт 4 сум байна.

Мөн Хэрлэн сумаас бусад сумыг өрхийн тоогоор харьцуулан үзвэл Баян-Уул сум хамгийн их буюу 1498 өрхтэй, Цагаан-Овоо сум 1000-аас дээш өрхтэй байгаа юм. Хамгийн бага өрхтэй сум Гурванзагал сум буюу 477 өрхтэй байна.

Зураг 2.1.4 Өрх, хувиар, байршлаар, 2017 он

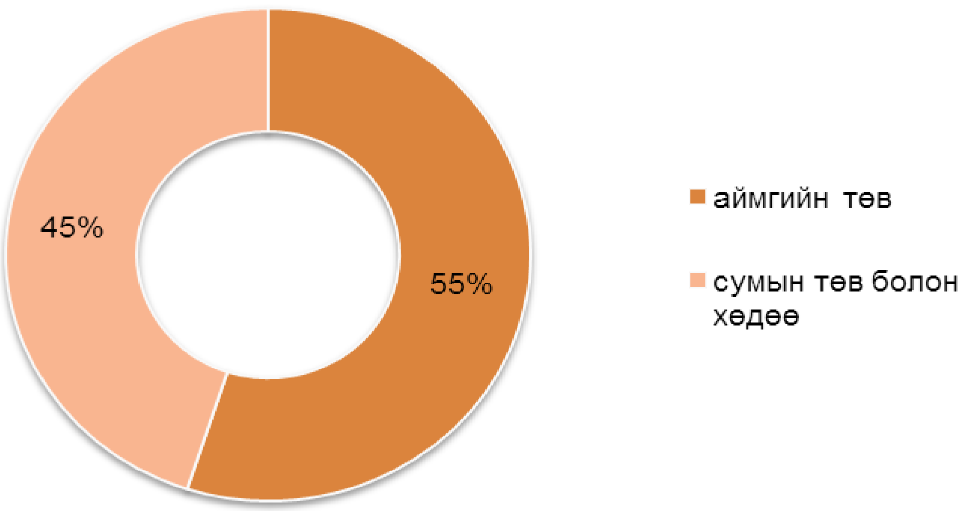

Аймгийн хэмжээнд 2013 оноос хойш өрхийн тоо тогтмол өссөн үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд 2017 жилийн эцсийн байдлаар аймгийн төв буюу Хэрлэн суманд 13296 өрх, сумын төв болон хөдөөд 10762 өрх тус тус тоологдсон байна. Өөрөөр хэлбэл нийт өрхийн 55 хувь аймгийн төвд, 45 хувь нь сумын төв болон хөдөө байна.

Зураг 2.1.5 Суурин хүн амын тоо, бүсээр,хувиар, 2017 он

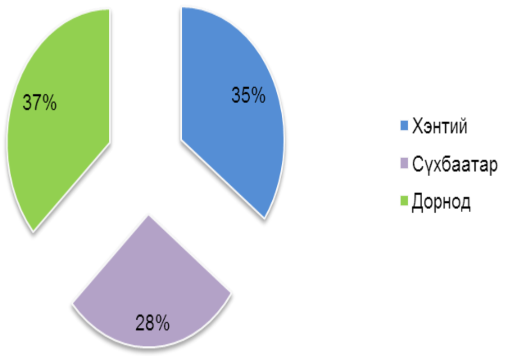

Зураг 2.1.6 Өрхийн тоо, бүсээр, хувиар, 2017 он

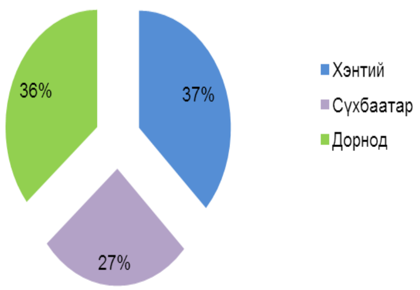

Дорнод аймгийн өрх, хүн амын тоог зүүн бүсийн аймгуудтай харьцуулан үзэхэд зүүн бүсийн нийт өрхийн 36 хувь, нийт хүн амын 37 хувийг тус тус эзэлж байна.

Зураг 2.1.7. Суурин хүн ам, өрхийн тоо, бүсээр, 2017 он

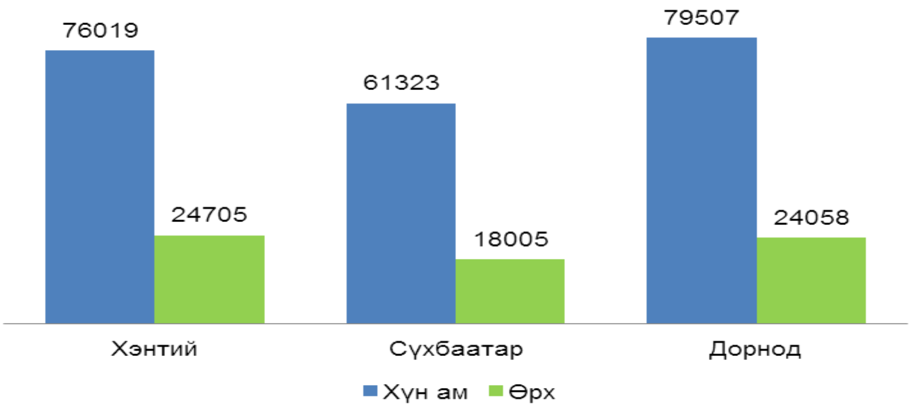

Зүүн бүсийн хувьд Дорнод аймгийн хүн амын тоо хамгийн өндөр байгаа бол, өрхийн хувьд Хэнтий аймгаас 460 өрхөөр бага байна.

Зураг 2.1.8 Суурин хүн амын тоо, аймгаар, 2017 он

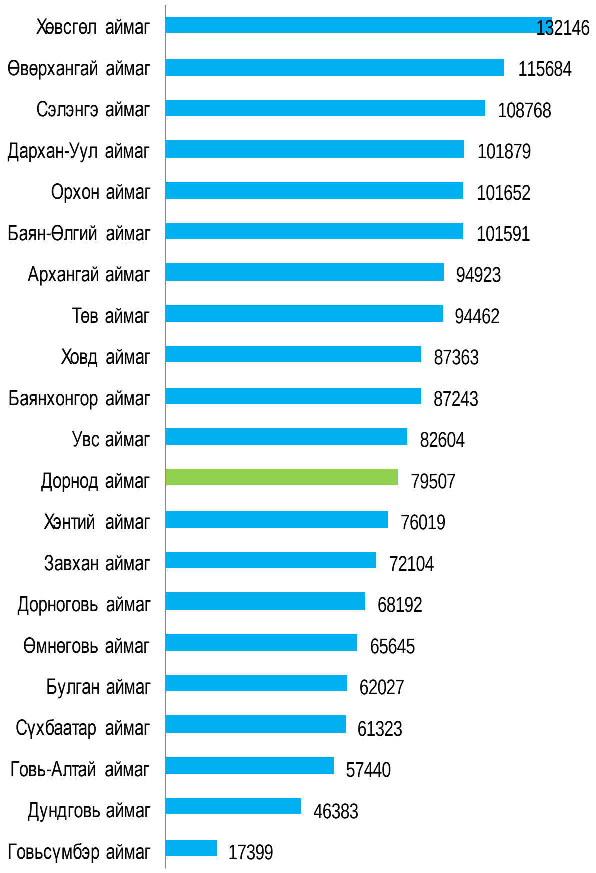

Зураг 2.1.9 Өрхийн тоо, аймгаар, 2017 он

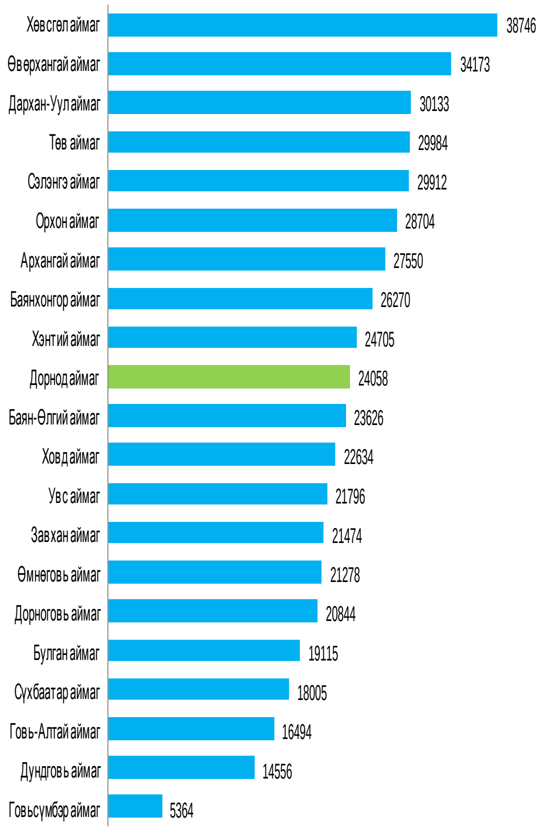

Аймгийн хүн ам, өрхийг бусад аймгуудтай харьцуулан эрэмбэлэн үзвэл хүн амын тоогоор 12-рт, өрхийн тоогоор 10-рт тус тус байна.

Хүн амын жилийн дундаж тоо:

Дорнод аймгийн хүн амын тоо 2017 оны жилийн эхэнд 77579, жилийн эцэст 79445 болсон гэвэл хүн амын жилийн дундаж тоог дараах байдлаар тооцно.

$$XA_{(дун)} = \frac{XA_{(ж.эх)} + XA_{(ж.эц)}}{2} = \frac{77579+79445}{2} = 78512$$

Хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хувь:

Дорнод аймгийн жилийн эцсийн хүн амын тоо 2016 онд 77579, 2017 онд 79445 болсон гэвэл 2016-2017 оны хоорондох хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хувийг дараах байдлаар тооцно.

$$ЖДӨХ = \frac{XA_{(т)} - XA_{(с)}}{X * XA_{(с)}} *100 = \frac{79445-77579}{(2017-2016)*77579} *100=2.4$$

Зураг 2.1.10 Хүн амын жилийн дундаж өсөлтийн хувь, 2010 он – 2017 он

2017 онд хүн амын тоо өмнөх оныхоос 1866 хүнээр өссөн үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд жилийн дундаж өсөлт 2.4 хувь болж өмнөх оныхоос 1 пунктээр өссөн байна. 2012, 2014 оны хувьд Дорнод аймгийн хүн ам өмнөх онуудаас буурсан боловч 2015 оноос хойш хүн ам тогтмол өссөн үзүүлэлттэй байна. Мөн хүн амын жилийн дундаж өсөлт 2017 онд хамгийн өндөр буюу 2.4 хувьтай байгаа бол хамгийн бага өсөлттэй жил нь 2012 онд байна.

Зураг 2.1.11 Хүн амын тооны өөрчлөлт, бүсээр, 2013 он – 2017 он

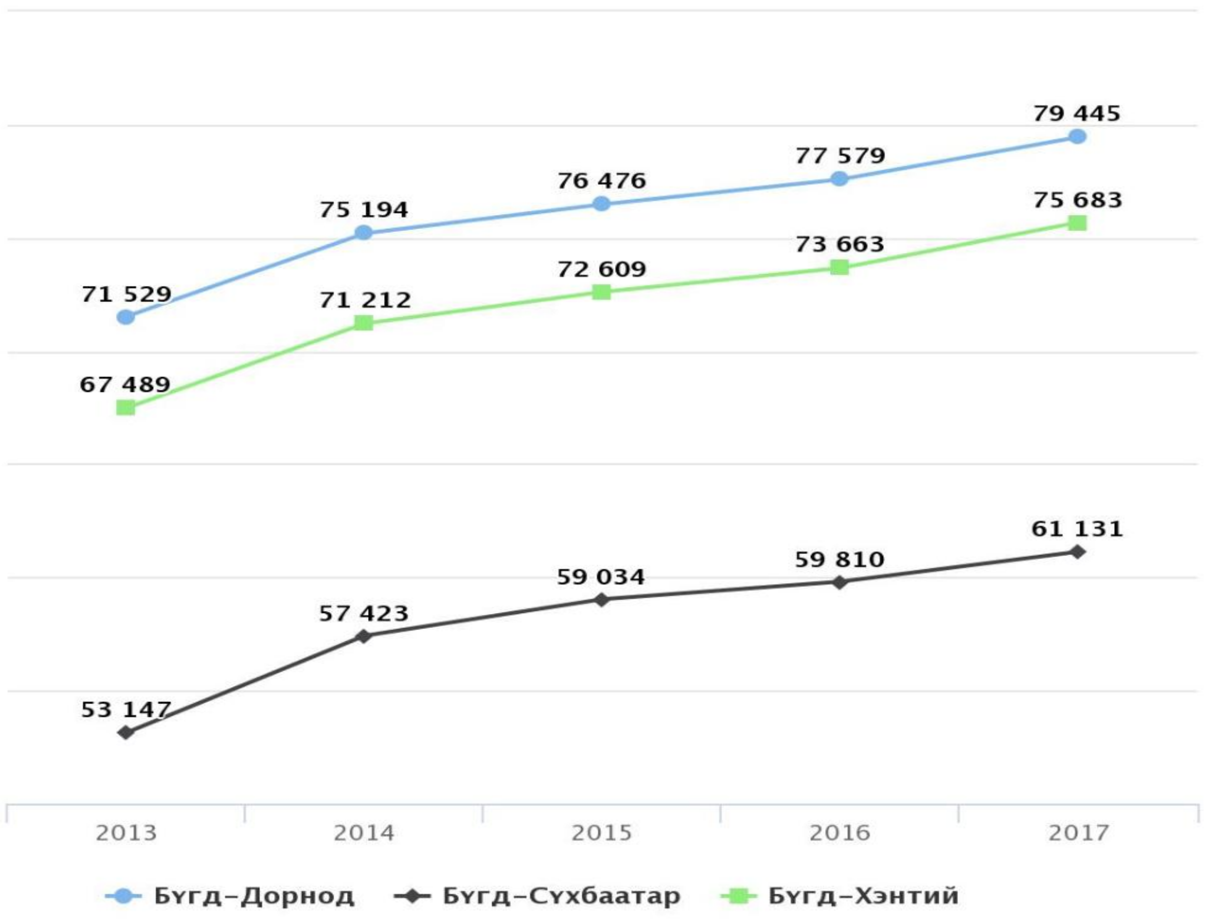

Сүүлийн 5 жилийн байдлаар зүүн бүсийн аймгуудын хүн амын тоог харьцуулж үзэхэд тооны хувьд бүгд тогтмол өссөн үзүүлэлттэй байгаа юм. Зүүн бүсийн аймгуудын хувьд хамгийн их хүн амыг манай аймаг эзэлж байгаа бол хамгийн бага хүн амыг Сүхбаатар аймаг эзэлж байна.

Хүн амын цэвэр өсөлт:

Дорнод аймагт тухайн жилд төрсөн хүүхдийн тоо 1956, нас барсан хүний тоо 477 бол жилийн дундаж хүн амын тоо 78512 гэвэл хүн амын ердийн цэвэр өсөлт, түүний коэффициентийг дараах байдлаар тооцно.

ЕЦӨ=(ТТ-НБТ)=(1956-477)=1479 ЕЦӨК=18.8

Хүснэгт 2.1.2. Суурин хүн ам, өрхийн тоо, байршлаар, 2017 он

Аймаг, сум	БҮХ ХҮН АМ			Үүнээс									Өрх - Бүгд	Үүнээс		
	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийслэл, аймгийн төвд			Сумын төвд			Хөдөөд				Нийслэл, аймгийн төвд	Сумын төвд	Хөдөөд
				Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Бүгд	Эрэгтэй	Эмэгтэй				
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	16	17
Хэрлэн	45352	22044	23308	44835	21762	23073	0	0	0	517	282	235	13296	13049	0	247
Áàÿí äóí	3079	1585	1494	0	0	0	1331	663	668	1748	922	826	863	0	389	474
Áàÿí ò¿ì ýí	2388	1272	1116	0	0	0	915	455	460	1473	817	656	848	0	301	547
Áàÿí -Óóë	4654	2383	2271	0	0	0	2017	1008	1009	2637	1375	1262	1498	0	686	812
Áóëãàí	1864	991	873	0	0	0	641	321	320	1223	670	553	610	0	207	403
Ãóðâàí çàãàë	1414	744	670	0	0	0	666	325	341	748	419	329	477	0	208	269
Äàø áàëáàð	3231	1673	1558	0	0	0	655	328	327	2576	1345	1231	919	0	194	725
Ì àòàä	2622	1416	1206	0	0	0	787	405	382	1835	1011	824	898	0	263	635
Ñýðãýëýí	1967	1034	933	0	0	0	570	277	293	1397	757	640	615	0	166	449
Õàëõãî ë	3047	1614	1433	0	0	0	1579	819	760	1468	795	673	890	0	473	417
Õº ëº í áóéð	1826	946	880	0	0	0	593	313	280	1233	633	600	606	0	194	412
Öàãààí -Î âî î	3553	1855	1698	0	0	0	1992	1022	970	1561	833	728	1043	0	572	471
×î éáàëñàí	2725	1402	1323	0	0	0	1243	619	624	1482	783	699	848	0	403	445
×óëóóí õî ðî î ò	1785	923	862	0	0	0	692	343	349	1093	580	513	647	0	249	398
2017 оны дүн	**79507**	**39882**	**39625**	**44835**	**21762**	**23073**	**13681**	**6898**	**6783**	**20991**	**11222**	**9769**	**24058**	**13049**	**4305**	**6704**
2016 î í ä	77772	39008	38764	44277	21595	22682	15156	7693	7463	18339	9720	8619	23324	12925	4701	5698
2015 î í ä	76476	38420	38056	43506	21296	22210	8754	4472	4282	24216	12652	11564	22916	12765	2797	7354
2014 î í ä	74923	37513	37410	40681	19833	20848	13767	6910	6857	20475	10770	9705	22405	11949	4245	6211
2013 î í ä	75101	37463	37638	41476	20130	21346	14608	7308	7300	19017	10025	8992	22105	11954	4456	5695
2012 î í ä	74723	37282	37441	41628	20146	21482	13818	6944	6874	19277	10192	9085	21890	12066	4275	5549
2011 î í ä	75036	37212	37824	40986	19762	21224	13592	6627	6965	20458	10823	9635	21921	11909	4117	5895
2010 î í ä	74473	36885	37588	40807	19631	21176	14785	7332	7453	18881	9922	8959	21565	11735	4421	5409

Хүснэгт 2.1.3. Суурин хүн ам, өрхийн тоо, насны бүлгээр, 2016 – 2017 он

Ñóì	Нийт хүн амын too		¯¿í ýýñ: í àñí û á¿ëýã						Хөдөлмөрийн насны хүн ам			
			0-14		15-59		60 +		Á¿ãä		18-59	18-54
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	Эр	Ýì
Хэрлэн	44277	45352	13507	14372	27694	27723	3076	3257	24714	24774	12457	12317
Áàÿí äóí	3049	3079	875	872	1965	1986	209	221	1753	1778	966	812
Áàÿí ò¿ì ýí	2285	2388	648	699	1465	1497	172	192	1318	1360	771	589
Áàÿí -Óóë	4580	4654	1387	1429	2858	2869	335	356	2501	2491	1394	1097
Áóëãàí	1768	1864	486	526	1163	1204	119	134	1043	1084	604	480
Ãóðâàí çàãàë	1402	1414	414	440	910	889	78	85	834	820	456	364
Äàø áàëáàð	3241	3231	968	983	2064	2031	209	217	1833	1803	1009	794
Ì àòàä	2590	2622	810	803	1679	1707	101	112	1510	1530	871	659
Ñýðãýëýí	1964	1967	546	554	1307	1291	111	122	1157	1156	654	502
Õàëõãî ë	3002	3047	919	945	1946	1953	137	149	1726	1754	983	771
Õº ëº í áóéð	1772	1826	507	538	1160	1180	105	108	1058	1073	597	476
Öàãààí -Î âî î	3500	3553	1091	1106	2209	2232	200	215	1915	1949	1114	835
×î éáàëñàí	2615	2725	811	838	1646	1713	158	174	1478	1511	827	684
×óëóóí õî ðî î ò	1725	1785	503	535	1119	1132	105	118	1012	1013	560	453
Ä¯Í	**77772**	**79507**	**23472**	**24640**	**49185**	**49407**	**5115**	**5460**	**43852**	**44096**	**23263**	**20833**

2.2 Õ¿í àì û í í àñí û á¿òýö /Хүн амын нас, хүйсийн бүтэц, түүний өөрчлөлт, хүйсийн харьцаа, хүн ам зүйн ачаалал /

Зураг 2.2.1 Хүн амын нас хүйсийн суврага, 2017 он

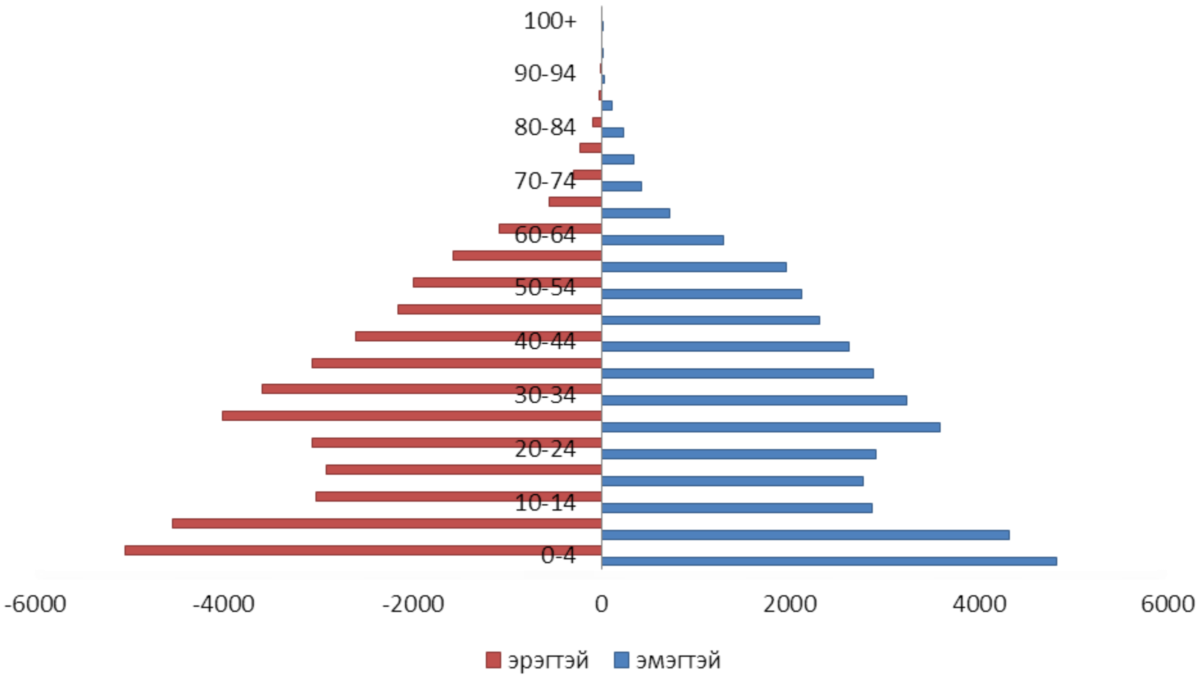

Нийт хүн амыг насны бүлгээр авч үзвэл 31 хувийг 0-14 насныхан, 62 хувь нь хөдөлмөрийн насныхан буюу 15-59 насныхан, 7 хувь нь 60 ба түүнээс дээш насны хүн ам эзэлж байна.

Хүн амын суваргыг харвал суурь хэсгээрээ 0-9 насны хүн ам, 25-29 насны хүн ам хамгийн өндөр байна. Манай аймгийн хүн амын хувьд нас хүйсийн суварга нь суурь хэсгээрээ цулхийсэн байгаа нь хүн амын хувьд залуу насны бүтэцтэй болохыг харуулж байна.

<u>Хүйсийн бүтэц:</u> Эрэгтэй хүн амын тоог эмэгтэй хүн амын тоонд харьцуулсан харьцаа бөгөөд энэ нь 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоог илэрхийлнэ. Хүйсийн харьцааг насны бүлгээр нь тооцож үзвэл илүү үр дүнтэй харагдах боломжтой юм. Уг үзүүлэлт нь хүн амын хүйсийн бүтцийг ерөнхийд нь харуулдаг учраас насны бүлгээр харах нь илүү ач холбогдолтой. Тухайлбал төрөх үеийн, гэрлэх насны, нас барах үеийн, шилжих үеийн гэх мэт.

$$XX = \frac{XA_{(эр)}}{XA_{(эм)}} *100$$

Зураг 2.2.2 Хүйсийн харьцаа, 2013-2017 он

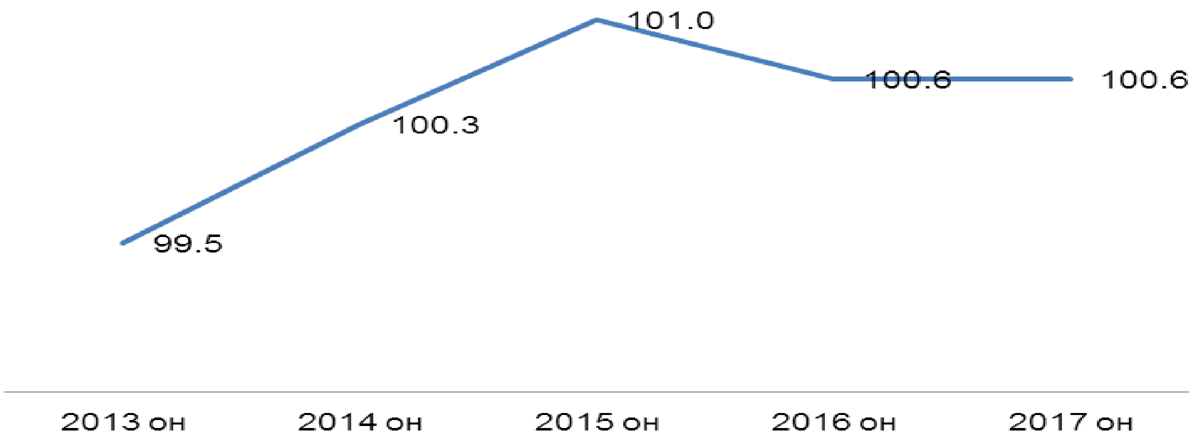

Сүүлийн 5 жилийн динамикаар харахад 100 эмэгтэйд ногдох эрэгтэйчүүдийн тоо өсөх хандлагатай байгаа боловч 2016 онд өмнөх оноос 0.4 пунктээр буурсан байна. 2017 онд Дорнод аймгийн 100 эмэгтэй хүн тутамд 100 - 101 эрэгтэй ногдож байна.

Зураг 2.2.3 Хүйсийн харьцаа, сумдаар, 2017 он

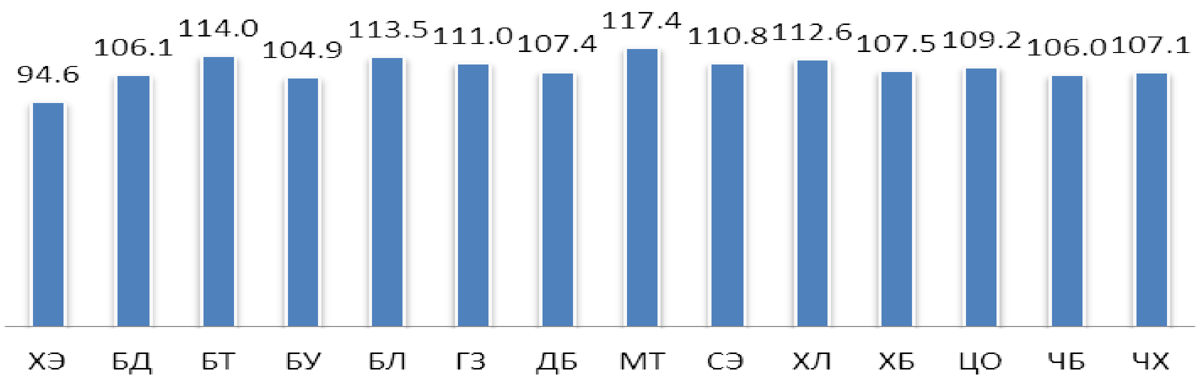

Булган, Гурванзагал, Халхгол, Матад, Сэргэлэн, Баянтүмэн сумдад эрэгтэй хүн амын эзлэх хувийн жин хамгийн өндөр харагдаж байгаа бол Хэрлэн сум буюу аймгийн төвд эрэгтэй хүн амын эзлэх хувийн жин бусад сумдуудтай харьцуулахад бага байна. Өөрөөр хэлбэл Хэрлэн сумын 100 эмэгтэй тутамд 95 эрэгтэй ноогдож байна.

Хүснэгт 2.2.1 Хүн ам зүйн ачаалал, 2013 он - 2017 он

Хүн ам зүйн ачаалал	2013	2014	2015	2016	2017
Нийт	46	46.3	50.2	51.4	53.6
Хүүхэд	40.6	40.7	44.6	45.7	47.6
Хөгшид	5.4	5.6	5.6	5.7	6

Дорнод аймгийн хүн ам зүйн ачаалал 2016 онд 51.4 хувьтай байсан бол 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 2.2 пунктээр өссөн байна. Энэ нь жилийн эцсийн байдлаар хөдөлмөрийн насны 100 хүн тутамд хөдөлмөрийн бус насны 53-54 хүн ногдож байгааг харуулж байна.

Зураг 2.2.3 Хүн ам зүйн ачаалал, нийт, 2013 он – 2017 он

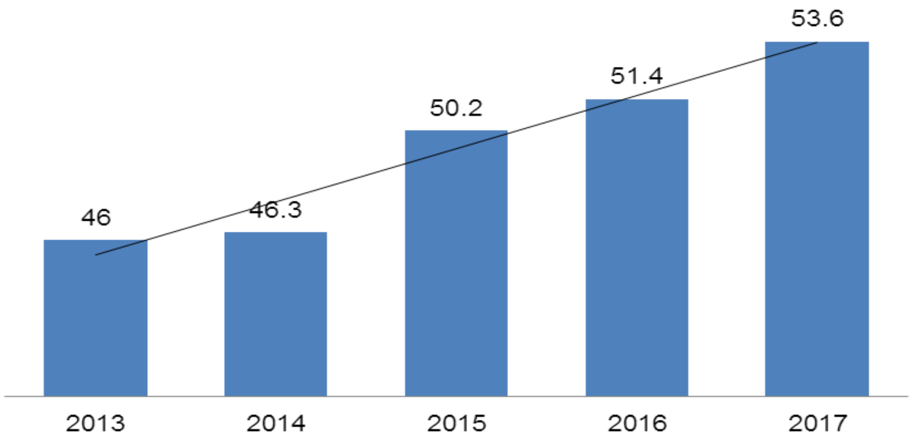

Төрөлтийн үзүүлэлтүүд

Төрөлтийн ерөнхий коэффициент

Тухайн жилийн дундаж хүн амын тоо 78512, төрсөн хүүхдийн нийт тоо 1956 төрөлтийн ерөнхий коэффициентийг дараах байдлаар тодорхойлно.

$$\text{ТЕК}=\frac{\text{нийт төрсөн хүүхэд}}{\text{Жилийн дундаж ХА}} * 1000 = 24.9$$

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн 1000 хүн тутамд шинээр төрсөн 25 хүүхэд ноогдож байна.

Төрөлтийн тусгай коэффициент

ТТК=(1956/20341)*1000=96.1

2017 оны байдлаар нөхөн үржихүйн /15-48/ насны 1000 эмэгтэй тутмын 96 нь хүүхэд төрүүлсэн байна.

Нас баралтын ерөнхий коэффициент

$$\text{НБЕК}=\frac{\text{нас барсан хүний тоо}}{\text{жилийн дундаж ХА}} *1000 = 6.07$$

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн хэмжээнд 1000 хүн тутмын 6 нь нас барсан байна.

2.3 Өрх, ам бүлийн байдал

2017 жилийн эцсийн байдлаар аймгийн төв буюу Хэрлэн суманд 13296 өрх, сумын төв болон хөдөө 10762 өрх тус тус тоологдсон байна. Нийт өрхийн 55.3 хувь аймгийн төвд, 44.7 хувь нь сумын төв буюу хөдөө байна.

Өнчин хүүхдийн мэдээлэл: Дорнод аймагт өнчин хүүхдийн тоо 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 947 болж өмнөх оныхоос 5.3 хувь буюу 50-аар өссөн боловч тухайн үзүүлэлтийг төрлөөр ялгаж харвал бүтэн өнчин хүүхдийн тоо 16-аар буюу 18.3 хувиар буурсан байна. 2017 онд нийт өнчин хүүхдийн 9.2 хувь нь бүтэн өнчин, 90.2 хувь нь хагас өнчин хүүхэд байна.

Хүснэгт 2.3.1 Өнчин хүүхдийн тоо, 2013 он -2017 он

Үзүүлэлт	2013	2014	2015	2016	2017
Бүгд	1041	996	984	897	947
үүнээс: Бүтэн өнчин	107	102	104	103	87
Хагас өнчин	934	894	880	794	860
Эзлэх хувь: Бүтэн өнчин	10.3	10.2	10.6	11.5	9.2
Хагас өнчин	89.7	89.8	89.4	88.5	90.8

Сүүлийн 5 жилийн динамикаар харахад өнчин хүүхдийн тоо жил ирэх тутам буурсан байна.

Өрх толгойлсон эх. Сүүлийн 5 жилд аймгийн хэмжээнд өрх толгойлсон эхчүүдийн тоог авч үзвэл 2015 он хүртэл бууралттай байсан бол 2016 онд 2015 оноос 106 хүнээр өссөн байсан бол 2017 онд өрх толгойлсон эхчүүдийн тоо өмнөх оноос 155 хүнээр буюу 5.5 хувиар буурсан байна. Өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн 54.7 хувь нь 3 хүртэлх гишүүнтэй, 40.8 хувь нь 3-5 гишүүдтэй, 4.5 хувь нь 6 ба түүнээс дээш гишүүдтэй өрх байгаа юм.

Хүснэгт 2.3.2 Өрх толгойлсон эх, ам бүлийн тоогоор, 2013 он - 2017 он

Насны бүлэг	2013	2014	2015	2016	2017
Бүгд	3,660	2,914	2,871	2,977	2,822
3 хүртэлх	2,137	1,944	1,505	1,694	1,544
3-5	1,183	829	1,167	1,131	1,150
6 ба түүнээс дээш	340	141	199	152	128

Өрх үүсгэн ганц биеэр амьдарч буй ахмад настан. Ганц биеэр амьдарч буй ахмад настай өрхийн тоо 2017 онд 1452 байна. Энэ үзүүлэлт нь өмнөх оноос 815 хүнээр өссөн байна. Ганц биеэр амьдарч байгаа 60 болон түүнээс дээш настай эрэгтэй ахмад настай хүмүүс 29.3 хувийг эзэлж байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд. Дорнод аймагт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 4394 болсон нь өмнөх оноос 257 хүнээр буюу 5.9 хувиар өссөн байна. Эдгээр хүмүүсийг төрлөөр нь авч үзвэл 12.5 хувь нь харааны бэрхшээлтэй, 18.3 хувь нь хөдөлгөөний, 2.9 хувь нь хавсарсан, 66.3 хувь нь бусад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс байна.

Хүснэгт 2.3.3 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо, төрлөөр, 2013 он-2017 он

Үзүүлэлт	2013	2014	2015	2016	2017
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо	4053	4025	4258	4137	4394
үүнээс: Харааны бэрхшээлтэй	557	499	565	514	547
Хөдөлгөөний бэрхшээлтэй	771	807	878	799	802
Хавсарсан	154	199	177	123	126
Бусад	2571	2520	2638	2701	2919
Эзлэх хувь: Харааны бэрхшээлтэй	13.7	12.4	13.3	12.4	12.5
Хөдөлгөөний бэрхшээлтэй	19	20	20.6	19.3	18.3
Хавсарсан	3.8	4.9	4.2	2.9	2.9
Бусад	63.4	62.7	61.9	65.4	66.3

Хүснэгт 2.3.4 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо, төрлөөр, сумаар, 2017 он

Сум, баг	2017					
	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо	Хөгжлийн бэршээлийн хэлбэр				
		Хараа	Хөдөлгөөн	Сэтгэц	Хавсарсан	Бусад
Дорнод-бүгд	**4394**	**547**	**802**	**1139**	**126**	**1780**
Хэрлэн	**2511**	264	351	674	35	1187
Баяндун	**200**	26	49	55		70
Баянтүмэн	**143**	24	36	33	3	47
Баян-Уул	**209**	23	61	38	19	68
Булган	**113**	14	17	22	3	57
Гурванзагал	**75**	10	14	21		30
Дашбалбар	**179**	32	57	31	14	45
Матад	**129**	23	34	34	13	25
Сэргэлэн	**99**	8	17	42	3	29
Халхгол	**87**	10	22	23	2	30
Хөлөнбуйр	**147**	34	34	51	14	14
Цагаан-Овоо	**244**	43	48	60	12	81
Чойбалсан	**162**	22	43	29	5	63
Чулуунхороот	**96**	14	19	26	3	34

Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 57.1 хувь нь Хэрлэн сумын харьяат байгаа бөгөөд өмнөх оноос 1.2 пунктээр өссөн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 42.1 хувь нь буюу 1848 нь эмэгтэйчүүд байгаа бол 40.2 хувь нь ердийн өвчнөөр, 1.1 хувь нь мэргэжлээс шалтгаалах өвчнөөс, 9.5 хувь нь ахуйн ослоос болж хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон байна.

Хүснэгт 2.3.5 Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, сумдаар, шалтгаанаар, 2016он - 2017 он

Ñóì , ä¿¿ðãèéí í ýð	Á¿ãä		¿¿í ýýñ: ýì ýãòýé		Y¿í ýýñ: ø àëòãààí ààð											
					Òº ðº ëõèéí		Î ëäì î ë									
							ª â÷í ºº ð				Î ñî ë ãýì òëýýð					
							Åðäèéí º â÷èí		Ì Øª		Зам тээврийн осол		Yéëäâýðèéí î ñî ë		Àõóéí î ñî ë	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
À	1		2		3		4		5		6		7		8	
Äî ðí î ä	**4137**	**4934**	**1765**	**1848**	**1788**	**1775**	**1768**	**1981**	**35**	**54**	**77**	**76**	**33**	**39**	**436**	**469**
Хэрлэн	2313	2511	1010	1077	878	851	1122	1366	19	16	24	37	24	26	246	215
Áàÿí äóí	207	200	76	71	127	125	40	31	-	9	20	4	-	7	20	24
Áàÿí ò¿ì ýí	147	143	67	59	74	72	73	65	-	-	-	-	-	-	-	6
Áàÿí -Óóë	178	209	69	90	66	82	91	98	3	-	7	8	2	1	9	20
Áóëãàí	115	113	49	50	55	44	43	63	2	-	2	-	-	-	13	6
Ãóðâàí çàãàë	30	75	13	26	6	31	21	43	-	-	-	-	-	-	3	1
Äàø áàëáàð	182	179	89	87	103	101	51	38	-	11	8	3	2	5	18	21
Ì àòàä	123	129	59	61	76	74	38	27	5	13	2	7	-	-	2	8
Ñýðãýëýí	101	99	37	35	51	53	36	34	-	-	2	3	-	-	12	9
Õàëõãî ë	89	87	31	31	29	27	57	44	1	-	-	5	-	-	2	11
Õº ëº í áóéð	149	147	54	57	74	77	12	70	-	-	-	-	-	-	63	-
Öàãààí -Î âî î	254	244	116	105	137	133	91	70	-	5	7	9	1	-	18	27
×î éáàëñàí	152	162	55	60	55	48	62	32	5	-	1	-	4	-	25	82
×óëóóí õî ðî î ò	97	96	40	39	57	57	31	-	-	-	4	-	-	-	5	39
ДҮН	**4137**	**4394**	**1765**	**1848**	**1788**	**1775**	**1768**	**1981**	**35**	**54**	**77**	**76**	**33**	**39**	**436**	**469**

2.4 Хүн амын бусад үзүүлэлтүүд

Гэрлэлт ба цуцлалт

Ихэнх улс орнуудад гэрлэлтийн байдлыг 15 ба түүнээс дээш насны хүн амын хувьд авч үздэг. Харин Монгол улсын “Гэрлэлтийн хууль”-нд гэр бүл болох насыг 18 гэж заасан байдаг учир гэрлэлтийн тусгай үзүүлэлтийг 18 ба түүнээс дээш насныхны хувьд тооцсон болно.

Гэрлэлтийн ерөнхий коэффициент

ГЕК= $\frac{\text{гэрлэсэн хүний тоо}}{\text{Жилийн дундаж ХА}} * 1000$=5.7

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн хэмжээнд нийт 451 хүн гэрлэсэн юм. Энэ нь Дорнод аймгийн 1000 хүн тутамд 6 гэрлэлт ногдож байна.

Гэрлэлтийн тусгай коэффициент

ГТК= $\frac{\text{гэрлэсэн хүний тоо}}{18+\text{ ХА}} * 1000$=8.7

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн 18 ба түүнээс дээш насны 1000 хүн тутамд 9 гэрлэлт ногдож байгаа юм.

Салалтын ерөнхий коэффициент

СЕК= $\frac{\text{салсан хүний тоо}}{\text{Жилийн дундаж ХА}} * 1000$=1.1

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн хэмжээнд нийт 87 салалт бүртгэгдсэн бөгөөд энэ дорнод аймгийн 1000 хүн тутамд 1 салалт ногдож байна.

Шилжих хөдөлгөөн

Дорнод аймгийн хэмжээнд шилжин ирэгсэд буурч байхад шилжин явагсад нэмэгдэж байна. 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар Улаанбаатар хот, бусад аймгаас 3208 хүн шилжин ирж, 2600 хүн шилжин явсан байна.

2017 онд шилжилт хөдөлгөөн өмнөх жилүүдийг бодвол тогтворжиж шилжилт явалтаас илүү шилжиж ирэх хандлага гарсан байна.

Шилжин ирэлтийн коэффициент

ШИК= $\frac{\text{тухайн жил шилжин ирсэн хүмүүс}}{\text{Жилийн дундаж ХА}} * 1000$=40.8

2017 оны байдлаар Дорнод аймагт 1000 хүн ам тутамд 40-41 хүн шилжин ирсэн байна.

Шилжин явалтын коэффициент

ШЯК= $\frac{\text{тухайн жил шилжиж явсан хүмүүс}}{\text{Жилийн дундаж ХА}} * 1000$=33.1

2017 оны байдлаар Дорнод аймгийн хэмжээнд 1000 хүн тутамд 33 хүн шилжиж явсан байна.

Цэвэр шилжилтийн коэффициент

ЦШК= $\frac{\text{ШИ} - \text{ШЯ}}{\text{Жилийн дундаж ХА}} * 1000 = 4.9$

3.1 Эрүүл мэндийн үзүүлэлт

Хүснэгт 3.1.1. Эрүүл мэндийн салбарын үзүүлэлт, 2017 он

ä/ä	Ñóì ûí íýð	Òºðñºí ýõ			5æèëèéí äóí äàæ	Àìüä òºðºëò					5æèëèéí äóí äàæ	Íèéò íàñ áàðàëò					5æèëèéí äóí äàæ	Öýâýð ºñºëò		5æèëèéí äóí äàæ
		2016	2017			2016		2017				2016		2017				2016	2017	
			Á¿ãä	Õîò		á/ò	1000	á/ò	1000	Õîò		á/ò	1000	á/ò	1000	Õîò				
1	Áàÿí äóí	57	54	53	57	57	19.09	54	17.90	53	57	18	6.03	14	4.64	1	19	13.06	13.3	13.1
2	Áàÿí ò¿ì ýí	43	45	45	44	43	20.11	46	20.60	46	44	12	5.61	9	4.03		12	14.50	16.6	15.2
3	Áóëãàí	49	37	37	37	49	29.00	37	21.39	37	37	12	7.10	5	2.89		9	21.90	18.5	12.7
4	Ãóðâàí çàãàë	35	34	31	32	35	25.87	35	25.49	32	33	7	5.17	4	2.91		8	20.69	22.6	18.4
5	Ì àòàä	64	47	43	52	65	24.94	46	17.67	42	53	10	3.84	9	3.46	2	13	21.11	14.2	15.5
6	Ñýðãýëýí	45	46	45	40	45	23.30	48	24.74	47	40	3	1.55	7	3.61	1	8	21.74	21.1	16.2
7	Õºëºí áóéð	45	31	31	41	45	25.94	32	18.30	32	41	13	7.49	9	5.15	1	11	18.45	13.2	17.3
8	Öàãààí îâîî	76	65	64	81	75	21.56	66	18.96	64	81	14	4.02	22	6.32	1	20	17.53	12.6	17.5
9	×/õîðîîò	39	39	28	34	39	22.83	39	22.69	29	34	9	5.27	5	2.91	1	5	17.56	19.8	17.1
10	×îéáàëñàí	55	53	49	58	56	21.92	54	20.99	50	58	13	5.09	9	3.50	1	14	16.83	17.5	16.8
Ñóì ûí ýìíýëã³		508	451	426	477	509	22.95	457	20.39	432	478	111	5.00	93	4.15	8	119	17.94	16.2	16.1
11	Áàÿí óóë	97	93	77	93	95	21.06	93	20.37	77	94	40	8.87	21	4.60	2	30	12.19	15.8	14.1
12	Äàøáàëáàð	80	68	53	70	81	24.97	67	20.68	53	70	26	8.01	16	4.94	1	21	16.95	15.7	15.0
13	Õàëõãîë	78	68	65	70	78	25.62	68	22.59	66	70	23	7.56	17	5.65	3	19	18.07	16.9	16.5
Ñóì äóíäûí		**255**	**229**	**195**	**233**	**254**	**23.52**	**228**	**21.08**	**196**	**233**	**89**	**8.24**	**54**	**4.99**	**6**	**70**	**15.28**	**16.1**	**15.1**
14	БОЭТөв	1304	1242	1242	1271	1313	30.74	1249	28.46	1249	1278	317	7.42	74	1.69	74	241	23.32	26.8	24.46
15	Асралт үйлс	444	378	378		448	32.12	379	26.76	379		65	4.66	59	4.17	59		27.46	22.6	
16	М/ жаргалан	308	352	352		307	22.64	352	25.06	352		80	5.90	74	5.27	74		16.74	19.8	
17	Ягаан цэнэ	455	431	431		460	30.36	436	28.50	436		99	6.53	76	4.97	76		23.83	23.5	
Нийт дүн		**2067**	**1922**	**1863**	**1981**	**2076**	**27.42**	**1934**	**25.08**	**1877**	**1990**	**517**	**6.83**	**430**	**5.58**	**297**	**471**	**20.59**	**19.50**	**20.12**

/эх үүсвэр: эрүүл мэндийн газар, 2017 он/

Тайлант онд 1934 хүүхэд шинээр мэндэлж, 430 хүн нас баржээ. Хүн амын нас баралт 430 тохиолдол бүртгэгдсэн нь 1000 хүн ам тутамд 5.6 ногдож байна. 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 1922 эх амаржсан ба нийт төрсөн хүүхдийн 1934 нь амьд төрөлт байв.

Зураг 3.1.1. 0-1 насны хүүхдийн эндэгдэл, 1000 амьд төрөлтөнд ногдох, 2017 он

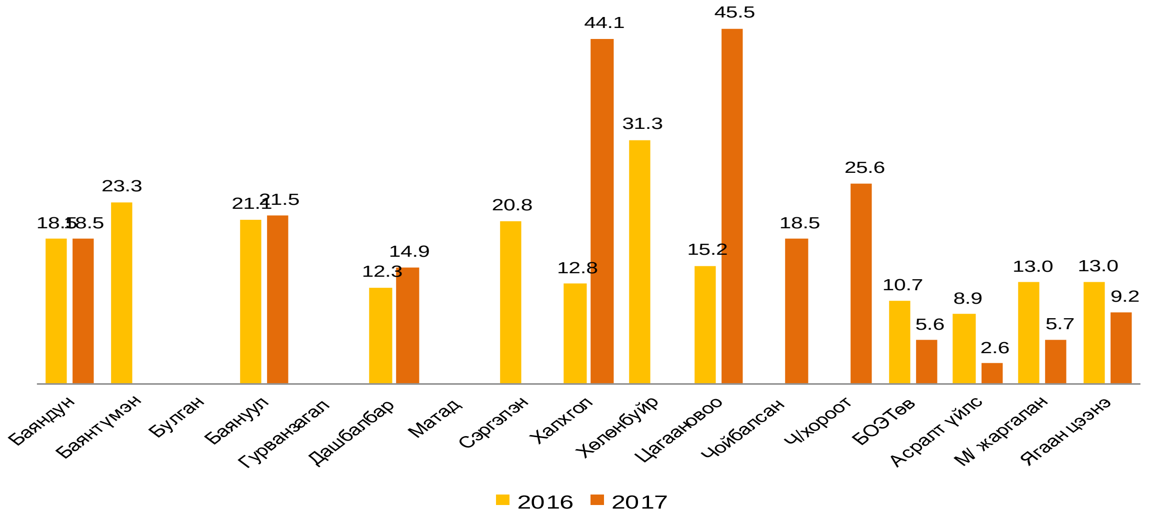

/эх үүсвэр: эрүүл мэндийн газар, 2017 он/

0-1 насны хүүхдийн эндэгдлийн түвшингээр 2017 онд Халхгол, Цагаан Овоо сумдад хамгийн өндөр байгаа бөгөөд өмнөх оноос Халхгол сум 31.3 пунктээр, Цагаан Овоо сум 30.3 пунктээр тус тус өссөн байна.

Зураг 3.1.2. Халдварт өвчний бүлэглэлт, 2017 он

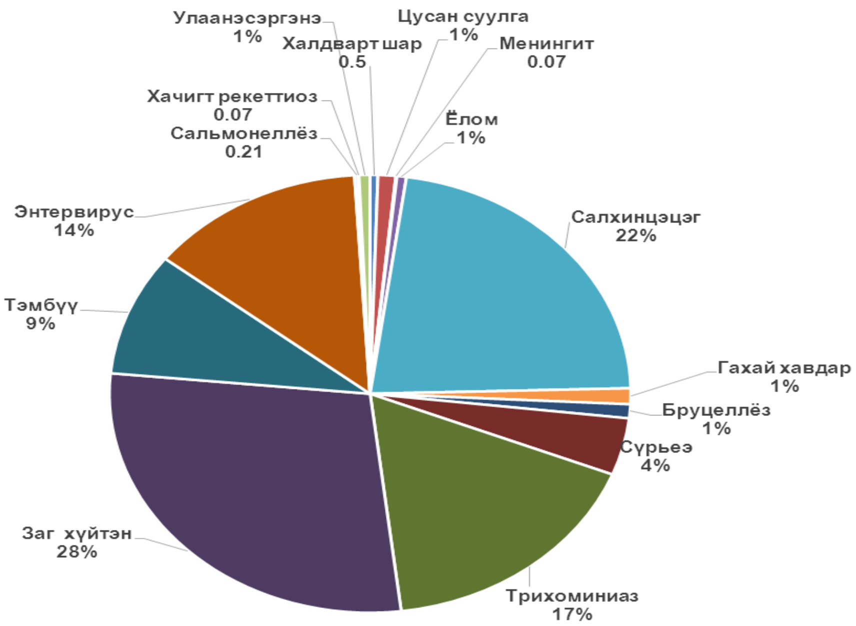

/эх үүсвэр: эрүүл мэндийн газар, 2017 он/

Хүснэгт 3.1.2. Нийт халдварт өвчний үзүүлэлтүүд, 2017 он

Ä/ä	Ñóì û í íýð	Í èéò õàëäâàðòº â÷èí				5æèëèéí äóí äàæ	Хачигт рикеттиоз				5æèëèéí äóí äàæ	Öóñàí ñóóëãà				5æèëèéí äóí äàæ	Ñàëõèí öýöýã				5æèëèéí äóí äàæ	Гахай хавдар				5æèëèéí äóí äàæ
		2016		2017			2016		2017			2016		2017			2016		2017			2016		2017		
		á/ò	10000	á/ò	10000		á/ò	10000	á/ò	10000		á/ò	10000	á/ò	10000		á/ò	10000	á/ò	10000		á/ò	10000	á/ò	10000	
1	Áàÿí äóí	19	63.6	14	46.42	25					0					0					0					0
2	Áàÿí òѿì ýí	43	201.1	31	138.8	33					0					0	4	18.7			1					0
3	Áóëãàí	42	248.6	21	121.42	26					0					0					0					0
4	Ãóðâàí çàãàë	70	517.4	29	211.22	33					0					0	51	376.9	1	7.28	11					0
5	Ì àòàä	36	138.1	65	249.71	41					0					0			20	76.8	4					0
6	Ñýðãýëýí	35	181.2	37	190.72	39					0					0	3	15.5			1					0
7	Õºëºí áóéð	17	98.0	40	228.70	28					0					0			3	17.15	2					0
8	Öàãààí î âî î	42	120.7	34	97.66	47					0					0					0					1
9	×/õî ðî î ò	27	158.0	51	296.68	28					0					0			3		2					1
10	×î éáàëñàí	22	86.1	19	73.84	33					0					0					3					2
	Ñóì û í ýì í ýëýã	**353**	**159.1**	**341**	**152.12**	**332**					**0**					**0**	**58**	**26.1**	**27**	**12.0**	**25**					**5**
11	Áàÿí óóë	53	117.5	40	87.60	60					0					0					3					0
12	Äàøáàëáàð	26	80.1	36	111.13	39					0					0					0					5
13	Õàëõãî ë	56	184.0	44	146.18	49					0					0			1	3.32	6					0
	Ñóì äóí äû í	**135**	**125.0**	**120**	**110.95**	**148**					**0**					**0**			**1**	**0.92**	**9**					**6**
14	ÁÎ ÝÒºâ	2074	485.5	2441	556.1	2098	8	1.9	2	0.5	4.4	12	2.8	32	7.3	19	307	71.9	612	139.4	337	22	5.1	33	7.52	82
15	ª ðõèéí ýì í ýëýã	16	3.7	13	2.96	103					0					0	14	3.3	12	2.73	73	2	0.5	1	0.23	30
	Аймаг	**2578**	**340.6**	**2915**	**378.0**	**2695**	**8**	**1.1**	**2**	**0.3**	**2.8**	**12**	**1.6**	**32**	**4.1**	**19**	**379**	**50.1**	**652**	**84.5**	**445**	**24**	**3.2**	**34**	**4.4**	**123**

2017 онд нийт 2915 халдварт өвчин бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 337 тохиолдлоор буюу 13.1 хувиар өссөн байна.

Д¯ÃÍ ÝËÒ

2017 оны жилийн эцсийн байдлаар тус аймагт 24.0 мянган өрхөд 79.5 мянган хүн амьдарч байгаагийн 56.4 хувь нь аймгийн төвд, 17.2 хувь нь сумын төвд, 26.4 хувь нь хөдөө амьдарч байна. Хүн амын тоо болон өрхийн тоог зүүн бүсийн 3 аймгийн түвшинд харьцуулан үзвэл манай аймаг хүн амын тоогоороо тэргүүлдэг боловч өрхийн тоогоор Хэнтий аймгийн дараа буюу хоёрдугаарт байна. Сүүлийн 5 жилийн байдлаар хүн амын тоо тогтмол өсч байгаа бөгөөд 2017 оны жилийн эцсийн суурин хүн амын тоог 2016 онтой харьцуулвал 1735 хүнээр буюу 2.2 хувиар өссөн бөгөөд хүн амын цэвэр өсөлт 1504 байгаа юм. Хүн амын 31 хувийг 0-14 насныхан, 62 хувь нь хөдөлмөрийн насныхан буюу 15-59 насныхан, 7 хувь нь 60 ба түүнээс дээш насны хүн ам эзэлж байна. Хүн амын насны бүтцээр задалж суваргаар харвал хүн амын дийлэнх хувийг 0-9 насны бүлэг, 25-29 насны бүлгийн хамгийн өндөр байгаа бөгөөд хүн амын суварга доод хэсгээрээ өргөн дээшээ нарийсах хэлбэртэй байгаагаас харахад хүн амын залуу насны бүтэцтэй болохыг харуулж байна. Ýäèéí çàñãèéí õºãæèë íü õ¿í àì ûí òîî, íàñíû á¿òýö, ºñºëòèéí ò¿âøèíãýýñ øóóä õàì ààð÷ áàéäàã. Хүн амын суваргаас үзэхэд 25-29 насны хүн амын тоо харьцангуй өсч, хөдөлмөрийн насны хүн ам нэмэгдэж байна. Хүн ам зүйн ачаалал тэр тусмаа хөдөлмөрийн насны хүн амд ногдох хүүхдийн ачаалал сүүлийн жилүүдэд тогтмол өсч байгаа нь төрөлт ихэссэн болон нөгөө талаас хөдөлмөрийн насны хүн амын тоо өссөнтэй холбоотой байна.

Өрхийн тоог сүүлийн 5 жилийн динамикаар харахад тогтмол тоон өсөлттэй ба 2017 онд 24058 өрхтэй болсон байна. Өрхийн тоог сумдаар авч үзвэл Баян-уул, Цагаан-Овоо сумд 1000-аас дээш өрхтэй байгаа бол Гурванзагал сум хамгийн бага өрхтэй буюу 477 өрх тоологдсон байна.

2017 оны жилийн эцсийн байдлаар Улаанбаатар хот, бусад аймгаас 3208 хүн шилжин ирж, 2600 хүн шилжин явсан байна. Нийт шилжин явагчдыг насны бүлгээр авч үзвэл 15-44 насныхан 46.5 хувийг эзэлж байна.Тухайлбал 25-34 насныхан тэр дундаа эмэгтэйчүүдийн шилжилт их байгаа нь бусад аймгийнхантай гэр бүл болж, хөдөлмөр эрхлэх зорилготойг харуулж байна. Шилжин ирэгчдийг насны бүлгээр харвал 10-19, 30-54 насныхан 75.2 хувийг эзэлж байна.

Хүн амын дотор өвчлөл 39.7 мянган тохиолдол бүртгэгдэж, 10.0 мянган хүн тутамд 4596.2 өвчлөл, халдварт өвчин 2915 тохиолдол бүртгэгдэж, 10.0 мянган хүн

тутамд 378 өвчлөл оногдож, өмнөх оны мөн үеэс халдварт өвчний гаралт 37.4 пунктээр өсчээ.

Сүүлийн 5 жилд аймгийн хэмжээнд өрх толгойлсон эхчүүдийн тоог авч үзвэл ерөнхийдөө буурч байгаа бөгөөд сүүлийн жилийн байдлаар 2017 онд өрх толгойлсон эхчүүдийн тоо өмнөх оноос 155 хүнээр буюу 5.5 хувиар буурсан байна. Өрх толгойлсон эмэгтэйчүүдийн 54.7 хувь нь 3 хүртэлх гишүүнтэй, 40.8 хувь нь 3-5 гишүүдтэй, 4.5 хувь нь 6 ба түүнээс дээш гишүүдтэй өрх байгаа юм. Дорнод аймагт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо 2017 оны жилийн эцсийн байдлаар 4394 болсон нь өмнөх оноос 257 хүнээр буюу 5.9 хувиар өссөн байна. Эдгээр хүмүүсийг төрлөөр нь авч үзвэл 12.5 хувь нь харааны бэрхшээлтэй, 18.3 хувь нь хөдөлгөөний, 2.9 хувь нь хавсарсан, 66.3 хувь нь бусад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс байна.

Öààø èä: Сүүлийн жилүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нэмэгдэх болсонтой холбоотойгоор манай аймаг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийнхээ эрх ашгийг хамгаалах, тэдэнд тохирсон ажил хөдөлмөр эрхлүүлэх, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх шаардлага гарч байгаа юм.

ХАМРУУЛСАН ХУГАЦАА:

Үзүүлэлтийг 2013-2017 оны байдлаар авч өсөлт, өөрчлөлтийг харьцуулсан.

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ:

- 2017 оны Дорнод аймгийн нийгэм эдийн засгийн танилцуулга
- Жилийн эцсийн хүн амын мэдээнүүд
- Хүн амын үзүүлэлтийг тооцох аргачлал, түүнийг ашиглах гарын авлага

ДОРНОД АЙМГИЙН ЗАСАГ ДАРГЫН ДЭРГЭДЭХ

СТАТИСТИКИЙН ХЭЛТЭС